

20-12-51 / 80 - 1940 - 51 / 16 = 6

יואל מסטבוים

משואה תל-יזחק
ספרים
2127 / 42 / 16

"משואה"
המרכז להוראת השואה
קיבוץ תל-יזחק
20-517 / 1678

505

ששים יום בפולין של היטלר

רשימות של עד ראייה
תרגום: יעקב קויסמן

DONATED BY
ASSOCIATION OF SURVIVORS
OF NAZI OPPRESSION
WOMEN'S DIVISION
MONTREAL - CANADA

1940

הוצאת דבר / תל אביב / ת"ש

Ⓢ

יואל מסטבוים

ששים יום
בפולין של הימלר

רשימות של עד ראיה

הרגם: יעקב קויסמן

הוצאת דבר / הל-אפיב / ת"ש

משואה
MASSUAH

יואל מסטבוים

משואה תל-יזחק
ספריה
212 ק"מ / 42.16

"משואה"
המרכז להוראת השואה
קיבוץ תל-יזחק
20-5157 / 1678

מ 40

ששים יום בפולין של היטלר

רשימות של עד ראייה
חרגם: יעקב קויפמן

DONATED BY
ASSOCIATION OF SURVIVORS
OF NAZI OPPRESSION
WOMEN'S DIVISION
MONTREAL - CANADA

הוצאת דבר / תל אביב / ת"ש

92(2)

כל הזכויות שמורות
All rights reserved

נדפס בארץ ישראל
Printed in Eretz-Israel (Palestine)

הספר יצא בסיועו של הוועד להוצאת כתבי י. מטסבוים

נסדר בדפוס, דבר, תל-אביב
נדפס בדפוס הפרעל המזרחי, אגודה קואופ. בע"מ, תל-אביב

מסואה תל-יצחק
ספריה
42.14

*
**

ברשימותי „ששים יום בפולין של היטלר“ לא מציתי את כל המאורעות, אף לא התכוונתי לכך, גדול ים הפגעים ומי ידלנו? ציינתי רק עיקריהתלאות שמצאו את פולין בכלל ואת היהודים בפרט, וביותר בקשתי לשרטט השתקפותם של המאורעות בחיייהיהדיים לסוגיהם וכן להראות תמונת היחסים היהודיים-פולניים וכדומה, הרוצה לנחש מה יהיה שם בבאות, אל יפליג, אין לצפות עוד לשום חידושים מצד הכובש האכזר, כמו שאין לקוות להקלות בשיטות השלטון, בעצם מעשיהם של הנאצים לא תהינה תמורות, את הזקן היהודי יגזזו ב„שיטה“ זו או אחרת, גירושים, עינויים יהיו למכביר והכל על אותו רקע בו בחרו „לכבוש“ את הלבבות, כל עוד שהטאכטוני האכזר יהיה השליט בפולין, לא ישבתו המעשים שבסאדיזם ייטודם.

גא אני בזה שהלף יסודי בימי שבתי בארשה הצלחתי להעלות בעטי עובדות שתהינה לעד ביום פקודה, בעובדות אין שום הגזמה, מובן מאליו, שמטעמי זהירות מצאתי לנחון לשנות כמה משמות האנשים הנזכרים ברשימותי, כל מה שראיתי בשתי חצרותי אינו דבר נבדל, מה שנתרחש שם נתרחש, מעט אט הרבה, בכל הצר, בכל מקום יש יהודי כארלקי ונוצריה טובת לב, כמרת לובאצקה, ופולנים כאדאם פיאטאצקי ודאי שיש למצוא לרוב...

בכללו של דבר השתדלתי לגולל את כל תמונת הימים
מסביב למעשי היטלר. ענין שהעתונות לא נתנה עליו דעתה
אלא במעט, כן, למשל, החיים במרתפים בימי התפצצות; ורשה
ללא אור וללא מים; יום ה' 11 לנובמבר; יראי שמים האוכלים
באנטס בשר-סוסים וכדומה בפרטים, שבלעדיהם אין תיאור
ימי הזוועה שלם. ודאי, לא רדפתי דקדוקי-מספרים סטאטיס-
טיים, אך נאמנתי יותר למראה-עיניים מאשר למשמע-אזניים.
מכאן הודאות שבני, כי נתתי בזה תעודה, שנשמרה בה אמת
של ימי המוראות האלה.

פתח דבר

בחודש יולי של הקיץ שעבר, בהגיעי ברכבת אל בית הנתיבות שבארשה, אחרי שבע שנים שלא ראיתי את מכירי ומיודעי היתח הרגשתי הראשונה, שזו וארשה העיר נשתנתה תכלית שינוי. נדמה היה לי שהעיר לא רק גדלה והאדירה בחיצוניותה, אלא גם נשתנתה במעמקה. הכיכר? לפני שנים הייתי רגיל למצוא את האדם הפולני באולם ההמתנה שבבית הנתיבות, כשהוא מגלגל בהרחבת הדעת טבעות עשן מתוך הפאפירוסה שלו ומסית לתומו על כל הטובה שמצאה את עמו, וראש לכל — כוחו האדיר של הצבא על שריו וקציניו. ומשהגיע לפרשת גדולתו של צבא פולין היה מתלהב והולך וקשה היה להפסיק שיחתו בשום הבר אחר, לפי שאין דבר בעולם שידמה למדרגתו הנעלה של הצבא. ואולם עתה מצאתי את הפולני אחר לגמרי. ולא זו בלבד — ברגע שנשאלה השאלה: התהיה מלחמה? היה איש שיחי משיא אותי לענין אחר. אותה פגישה היתה לי גם עם אחי בני עמי. משראיתי יהודי תהיתי על קנקנו בנוגע לסכנת מלחמה. ועל זה היה משיב במין בהלה מסותרת:

— הבה, נספר בענינים שמחים יותר.

הבנתי אל נכון שהמלחמה עומדת מאחרי כתלי המדינה ולפיכך משתמטים מלדבר בה. אינו דומה ענין שהוא בחינת ראייה למרחוק אל ענין שעומד להתפרץ בכל שעה. ראיתי מיד שהמצב רציני עד מאד.

דבר אחד הפליאני מאד. בכל אשר פניתי ראיתי שזבע. הלונות הראוהו היו מלאים סחורות והתנועה בחנויות כפי שהיתה בימים הטובים. אף בבורסה לא ניכרו כל אותות בהלה, וזה בית הקפה —

מלא הוא וחיים נורמליים תוססים בו. רגע אמרתי בלבי: ייתכן שאותו
ענין דאנציג אינו אלא אופן חמישי לעגלה. אולם טעיתי.

הרגש המלחמה היתה חבויה בלבו של כל אדם, הכל ידעו
שאיזה סיוט הולך וברקם מאחורי הקלעים. בנשמה רבו הצללים. את
המלחמה כבר רואים בעין בהירה, אלא שאין נותנים לו לרעיון
שישתלט על החי. והנה בכוקר אחד בחודש אבגוסט ראיתי דבר
מפתיע. באחת הפינות היפות של הגן הזאפסי, מקום שם עבדו
בחריצות גננים באתים ומזמרות להוסיף שכלול ונוי לגן תפארה זה
של עיר הבירה, הופיעו ובאו בתורים מספר ודרשו למסור לידם את
האתים כולם. הגננים תהו: מה לכם ולמכשירי עבודה שלנו? השיבו:
צורך רב לנו בהם. ולא שאלו יותר, אלא נטלו מהם אתיהם ועמדו
לחפור בו במקום הפירות הפירות בצורה ובתבנית שעושים במערכה.
ראשונים לעבודה זו היו ממשפילי העיר. אחר נוספו ובאו
מהמוני העם, יום יום רבתה וגדלה העבודה. חפרו צעירים ובאים
בימים, גויים ויהודים יחד. ראיתי בעבודה יהודים עטורי שיבה יחד
עם בערים פולנים, או פולנים מהודרי שפם עם בתורים יהודים לומדי
תורה בעלי קאפוטות ופאות. היתה זו ממש אידיליה של עבודה
משותפת, למטרה אחת נעלה, מעל הבדלי מעמד ולאום. באו נשים
לראות בעבודת בעליהן. באו ילדים לראות את אבותיהם עושים למען
המולדת. עמדו והסתכלו ואש מוזרה בעיניהם. ויש אי מי מהעובדים
שואל במרירות מסותרת: — א מאזשע דליא סיאביא גרופי קופאמי?
— אפשר קברים למעננו אנו חופרים? ...

מאז התחילו אותות המלחמה פורצים ובאים יום-יום ושעה
שעה. הרחחות נסערו, אלא שהכל השתדלו לדכא את הסער. שלהו
אבלה בכל. השיחות היו מתובלות יותר ענינים מעשיים. כלומר:
מזון יש לאגור, מלבוש יש לשמור, ובינתיים כל שטח פנוי שבגבולות
העיר, כל גן וכל מגרש של טיול ומשחק נהפך עד מהרה לחפירות
הגנה ואין מרכיב על זה את הדיבור. צל כבד מרחף על פני הרחובות
המרכזיים — ועל מלחמה כמעט שאין מדברים. חיי יום-יום עוד

ישטפו כרגיל, אלא שהפנים כולם אומרים אימה. העיר וארשה דבר
מה איום ונורא מתעתד לבוא עליה — והיא מתאפקת.

כעבור ימים מספר הופצו שמועות משמועות שונות על ידי
העתונים ובעיקר על ידי הראדיו. במקומות שונים שבגבולות היו
התנגשויות, ורבו הניחזשים. והיו גם שלא החשיבו במאום התנגשויות
אלו.

ואל עבודות ההגנה השונות נוספה זו הנקראה "ליאופ" — זו
חברת ההגנה כנגד התקפות מהאוויר. לילותיה של וארשה מאפילים
יותר ויותר. השכה ברחובות ואין אור מבצבץ מחלונות הבתים. עם
ערב הכל מתכנסים לבתים, מגיפים תריסים או מכסים את החלונות
בזילאות ובניירות כתיים. הכל חולמים עתה על מסכה. מסכה כנגד
התקפות גאזים. ומעטים המאזשים שזכו בה. יש עוד מסכות עוברות
לסוחר — במחיר גבוה, אלא שעד כה וכה — גם בכסף רב אין להשיג
עוד.

באשמורת הבוקר רואים כבר "בעלות בית" זריזות ניצבות על
האדן כשהן מדביקות את השמשות פסלים-פסים של נייר בצורות
גיאומטריות שונות — תריסים הם בפני נפץ של פצצות.

מובן שרבים הם קטני האמנה. ראשית לכול: וכי תעלה על
הדעת שסתם יבואו ויטילו פצצות על תושבים שקטים? והשנית, מה
מועיל בפסי נייר אלה? אם, חס ושלום, רשות תינתן למשחית, מה
לחש בפסים אלה? אולם בעלת הבית נאמנה לכתוב בהוראות של
"ליאופ". הללו הממוגים על הגנת העיר, חזקה עליהם שלא יעשו
מלאכתם רמיה, וכל מאמר פיהם קדוש וטהור.

יפים מאד הימים, ימי קיץ שלווים תחת שמי פולין, ערים
התושבים ובמידת-מה אף שקטים למדי. אולם בחללה של העיר דבר
מה מבשר ואומר: לילות קשים, בקרים של יללה. ותחמה עולה
ומציפה אורה וחומה, אלא שנחמה אין לה, משום שהאוויר כולו ריח
מלחמה בו. מעברים ידיעות מסעירות מתגלגלות ובאות. אי שם
פלוגה גרמנית תקפה פולנים על לא דבר. כך מודיע קול הראדיו

הוארשאי אלא שמיד נשמעת גם הכחשה. מברלין מכחישים את הדבר, ונהפוך הוא. פולנים הם התוקפים. ולא עוד, אלא שפולנת משמר של גרמנים עונתה פה ושם על ידי פולנים „אכזרים“, והכל מבינים משמעותם של הדברים מהי...

חצרותי השתים

הערפל הכבד שהיה פרוש על פני העיר לא הגיח עוד שום מקום לתקוה. חפירות ההגנה לא היו בודדות. כל גינה, כל רחוב שאינו מיושב אוכלוסים רבים, ואף כל חצר ומבוי ליד בית כנסת או בית יראה משלהם — הפל סומן לחפירות. אנשים למאות ולאלפים עמדו כפופים על אתיהם ומכושיהם ועסקו במלאכה. ובראותי כל זאת לא יכולתי להשתחרר מרעיון האימים. זה שראדיו ברסלוי השמיע לא אחת בשחץ של תיעוב, ש„יהודים כורים להם גופם קברים בעודם בחיים!“ והרי גרייזאר שבראנציג מבטיח נאמנה, שאת שאלת היהודים יש בידו לפתור על נקלה, דהיינו: „באופן אינדיבידואלי יעשה את הדבר“, כן משמיעים שאר מנהיגים נאצים את הבטחותיהם „להסתדר עם היהודים אחת ושתיים“, ועשה יעשו זאת „בראיון הראשון עם יהודי פולין“. חיל אחוני. מי יודע אם חלקנו לא יהיה גרוע מחלקם של אחינו ה„מערביים“? כי הנה שונה הוא המצב כאן. סוף־סוף מתכוונו עם של עשרות מיליונים לעמוד על גפשו ועל חירותו ובתוך עם זה יושב מעורה עם של שלשת מיליונים שמסורת של מאות בשנים תנחהו בדרך חייו, ולא מעטים הם בעלי הרכוש בקרב אחינו בני ישראל, ואל שני העמים הללו לוטשים הנאצים עין, להחריב את הפולנים ולשדוד את היהודים...

ועומד אני בתוך החצר ומסתכל נוגות במעשי ידיהן של הנשים בהדביקן במרץ ובזריזות את הנפירות לזוגיות חלונותיהן. ומודד אני במבטי את החצר המרובעת הדומה, כביכול, למצודה, ומתהרר: האין יש אשר יבוא כוח מלמעלה ויתרום כתרף עין הכל, הכל? חצרי זו אינה כשאר חצרות שבוארשה. היא ברחוב הקרוי

„רחוב הזהב“. הבתים כארגזים גבוהים, מחוטבים ועשויים זרים זרים, מעשי נוי ותבליטים, להזכיר דברי ימיה של אומה זו, וראשיהם של מלכים ומלכות יציצו מקרן זוית זו או אחרת. כזה היה רצונה של בעלת הבית יאדויגה, שאף בהיצונייתה זהא החצר מקושטת בדמויות ותבניות מההיסטוריה. ומשום שלא מעטים הם השכנים היהודים שבחצר, חיפשה ומצאה בעלת הבית שיש להעניק גם להללו מעט מה „היסטוריה“, ולפיכך הטריחה לכאן גם את באראק יוטילבין... וכדי להוציא מהלב חשד של אנטישמיות, הריחי משתדלת תמיד לתבל את דבריה במאמרים ליבראליים, והמטרה אחת היא: לקיים יחסים הוגנים בין שני סוגי השכנים:

— זשיד, ניא זשיד — וויסטקו יאדנא.

לאמר: פולנים ויהודים — הכל שוים בעיני. ולא ייפלא שהממונים מטעם „ליופ“ שבחצרי היה מהיהודים והפולנים גם יחד, והיחסים ביניהם למופת. כמדריכה ראשית היחה השכנה, אשתו של המאיור לויבצקי, אשה צעירה, מתוננת ומנומסת כהלכה. היא ראש המדברים בכל הנוגע להגנה מפני החקפות אויר וגם דוגמה נאה לפאטריוטיזם ללא שיעור. על פיה ישק כל ענין ההגנה שבחצר ובעצותיה תנחה את כל השכנים בכל הנוגע לכיבוי אש, מחסה מפני גאזים ומקלטים וכדומה. ועוזרים שנים לה. האחד בשם ווירטלאבסקי, מי שהיה סרגנט בצבא הפולני, אחד מהלגינורים של פילסודסקי, והשני הוא רופא השיניים מר כהן, יהודי בא בימים ושכן „עתיק“ בחצרה של יאדויגה. שלשה אלה היו עמודי התווך של הגנת החצר ובידם כל האמצעים וכל המכשירים הדרושים לעת סכנה. כזוהי החצר הנשאת עליה אופי מיוחד של חצרות „מעורבות“, אשר יחסי שכנות טובים שוררים בהן כמסורת.

החצר השניה שהייתי רגיל לבקר היא ברחוב „הפריצים“. חצר זו היא גדולה מאד, אך פשוטה, בלי כל יחוס ובלי שום תבניות מחושבות. הדירות קטנות וצרות. התושבים כולם יהודים, „עמך“, חייטים, סנדלרים, עושות מחוכים, פאות נכריות, הופרות, סורגות. פה

ושם בדירה „עשירה“ יותר גר אחד בעל „ואליוסה“, יהודי העושה מסחר בניירות ערך כביכול, ובבורסה ישמיע קולו ברעש ויתראה כ„גביר“. שם גם בעלי עגלות ישכנו כבוד בקרן וזית שבחצר, וקול מצהלותיהם ובעיטות פרסותיהם יצטרף תמיד למקהלת הקולות השונים.

ה„גביר“ היחיד והמיוחד של החצר הוא ר' ארקלי, סיטונאי ידוע ב„שער הברזל“ ובנאלאבקי. יהודי הדור ומכובד. את בניו והתניו הושיב בחנויותיו והוא עוסק תמיד גם בצרכי צבור. קרוב לשבעים הוא. אך שכלו ורוחבו בינתו כשל צעיר לימים. את היהודי הזה אני מכיר מלפני שנים רבות, ותמיד הצטיין באהבתו את מדינת פולין, פאטריוט כהלכה. בכל חג לאומי יופיע בכל הדרו, גם ירבה ליתן מהונו לטובת הצבא הפולני. מהיום שהשתררה בפולין הרגשה של מלחמה היה מהראשונים שהתנדבו לגיוס, היינו — לגייס גדיבי עם, ראשי קהל ולהניעם למעשים טובים, והוא עצמו — אות זמופת לרבים. בראש וראשונה התמסר לענין הטיס, תרם הרבה מממונו והתרים אחרים. ועוד ידו נטויה למען הנצחון של האומה הפולנית. באו אל ר' ארקלי נשים ובתולות שהפקידו בידו תכשיטים ונדוניות ותררו אחרי כל נדנדוד שפתיו:

- ובכן, ר' ארקלי, האומנם תהא מלחמה?
- ור' ארקלי שהיה מעודו אופטימיסט בכל עניני החיים, נקט הפעם לשון של עצבות, ובתקעו אצבעותיו לתוך זקן המידות שלו יענה באנחה:
- ולואי ואתבדה. המלחמה כמעט שכבר באתנו.
- הייתכן? — תוהות ומשתוממות הנשים.
- ושמא תקפכן פחד בנוגע לתכשיטים, הא? חוששות לכסף הנדונייה, הא? שמא אומרות אתן לקבל מידי חזרה כדושכן, הא? —
- מיתמה ר' ארקלי ספק ברצינות, ספק בהיתול.
- איננו יודעות מה אתה סת, ר' ארקלי, מתרעמות הנשים, וכי מה לענין זה שלפנינו ענין התכשיטים והנדונייה?

— בעתות מלחמה יש להחזיר פקדונות — משיב הוא במין
קול של יושר צרוף.

— וכי מה זה יעלה על דעתך, שחס ושלום, היטלר יגיע אף
לכאן?

— חס ותלילה, מתנער הישיש בחרדה, חס ותלילה, אל תפתחנה
פה לשטן.

— רואות אנו כך שאתה בכל זאת הוגה בענין ביש זה.
— כן, כן — מנהם ר' ארקלי — אין רצון להגות בענין ביש
זה, והרעיון כמאליו נעכר ומעיק, כן, כן.

ואנחה מתפרצת מעומק חוהו והיא נתלית בחלל החדר וחוזרת
ונצמדת אל שתי גבות עיניו הצחורות.

בשמעו הנשים ושאר אנשי הבית אנחה יוצאת מגרונו של בעל
הבית הנבון, מיד מתאנחים כולם ונפטרים הימנו דוממים כאבלים.
ואף בחצר זו נחארגן ה"ליזפ", אלא אחרת צורתו מזו של
החצר ההיא המעורבת.

הועד כולו מורכב אך ורק מבני ביתו של ארקלי,
המדריך היה בנו הבכור, אדם נאה בלבושו ובהליכותיו, ידען
ובקי בתולדות פולין, ופאטריוט פולני למופת. אשתו, מרת אספירה,
שימשה כ"רופאה" בועד הגנה זה. בימים כתיקונם היתה עושה
בתנויות של הזקן כמנהלת הפנקסים, ורק בעלות ענין דאנציג על
הפרק גמרה אומר להסתפח ל"גלב האדום" ועל ידי כך קיבלה את
הכשרתה כאחות רחמניה. שאר הבנים חילקו ביניהם את התפקידים
השונים של כיבוי דליקות, העברת פצועים, וכאן, כמו בשאר הצרות
וארשה, נעשו הרבה תרגילים ואימונים. ור' ארקלי שקד על כך
שהכנות והאימונים יהיו כאן על הצד היותר טוב, כמאתים משפחות
חיות בחצר זו וגדולה האחריות — היה טוען, ולעתים היה מוסיף
בהתעוררות גדולה:

— אם אין אני לי — מי לי?

מסכות גאו

המבוכה גדלה מיום ליום, ולא רק ברחובות, ששם נחפרו הפירות התגנה. כל חצר הפכה והיתה ל"חזית". יעדי ה"ליופ" עבדו במרץ רב. לאנשי הועד של חצרנו יצאו מוניטון בכל הסביבה. רבים היו הבאים לשאול בעצותיהם. ועל הכרזת מלחמה טרם שמעו. מסיוחם רק בסגירת הגבולות. בחצר צפתה ועלתה דאגה גדולה. זה בית המרקחת הקטן שאשת המאייר החקינה אינו ראוי לשמו. אין בו החמרים הדרושים לעזרה ראשונה. הסתבר שיש צורך לילך ולבקש חבילת צמר גפן וצלוחית של יוד. ונתגלה הסוד שבכלל יש מחסור בכל העיר במכשירי רפואה. מהיום הראשון שעלתה על הפרק שאלת המלחמה העתידה לפרוץ אזלו מהשוק חמרי רפואה ראשוניים, וה"רוקח" שלנו שבחצר העיר על כך בכת-צחוק מהולה מדירות:

— אכן, פאטריוטים גמורים אנו לכל דבר, רק בנוטות לא השגחנו. צמר גפן ויוד הם, כנראה, דברים של מה בכך.

ומחשבת לזאי באה במחוי: שמא, חס ושלום, אין האומה בכלל מוכנה למלחמה? ברם, הגברת ליובצקה עשתה הכל כדי להוציא ספקות ופחדים מהלב. וודאי שהפל על מקומו יבוא בשלום. והראיה — הנה תצרוך רשימה של בעלי המסכות. כדי לדעת מה ומי חסר אותו מכשיר הגנה נפלא. אלא שבינתיים נתברר, כי אף בזה אין הענין כשורה. רק לפלוני העשיר ולפלמוני האציל מסכה ממדרגה ראשונה, ולהללו מהשכבה הבינונית שזכו במסכות — מהמין הגרוע קיבלו, ולשאר התושבים אין אף תקוה להשיג איזו מסכה שהיא. אחר יצא קול — אלו שעבודה להם במשרדי הממשלה יקבלו מסכות בלי דיחוי. ובשאלה השאלה: ומה יעשו סתם בני אדם, היהיו הפקר לחמרי רעל? יצאה מרת לובצקה והודיעה שבשעת הדחק אפשר להחליף את המסכה במשהו אחר, דהיינו — חתיכת צמר גפן או סתם מטלית יפה לתכלית התגנה, וכדי להוכיח אמתות דבריה, קמה ומסרה משלה שתי מסכות לרשות החצר כולה, והועד גמר אומר ומסרון למשפחת כהן היהודית. מעשה רב זה העלה את ערך מרת לובצקה עד אין שיעור. אולם שאר

השכנים התקוממו — הכיצד יניתו לה לאשה האצילה שתישאר בלא מסכה של ממש, ואם לתחליף — הרי הם, הם שיקבלוהו ועמדו והרדיעו שלא מהישר לקבל ממנה את המסכות. והיא, האצילה, ברעדה מהחוס היפה של כל השכנים — ומדעתה לא וזה ולא זו בלבד, אלא שבאה בחדרי חדרים ומשמשה בכלי בעלה ומצאה עוד מסכה שלישית ויצאה ומסרתה לי.

עד מהרה יצאה הפקודה מאת הועד לצאת לחצר ולפתוח באימונים. הגברת לובצקה הקפידה שימלאו אחרי כל ההוראות והגסיון הצליח.

אחר יצאתי לראות במעשי ידי שבהצר השגיה. שם לא שמעתי שום דבר על מסכות. כנראה, שלא היתה שם אפילו מסכה אחת. במקומה היו השכנים עסוקים בדברים אחרים. פרטי פרטים נמסרו מפה לאוזן על המתארע בגבולות. דיברו על הגיוס. גילים אלו ואלו — להתגייסות. והכל ידעו שגיוס — משמע מלחמה. ובכל רגע ציפו להכרזתה. ועברו שעות שנדמו לנצחים — והכרזת מלחמה טרם באה. מראה החצר כולה היה כשל יריד. אמהות ישבו וספקו כפיים. בניחן מה יהא עליהם. נשים צעירות טרחו ונאנחו — צידה לדרך יש להכין. והגברים עצמם היו כיודעים ולא יודעים את המעשה אשר עליהם לעשות. לפי שעה עמדו הבורות-הבורות ליד הקיר ועיינו במודעות על הגיוס. ורבים היו כאלה שלא ירדו לסוף הכתוב במודעות. והתנפחו והתנצחו בהלכות גיל, מדרגה וכו'. ברם, הכרתי וראיתי שלא הרי הכרזת גיוס זו כשאר הכרזות גיוס שראיתי בימי חיי. מלבד ענין עצמאותה של מדינה זו, שהכל חייבים בהגנתה, הרי יש עוד דבר שבשום מלחמה לא היתה סכנתה כל כך מרובת, ואשר על כן כל יהודי באשר הוא יהודי, חובת משנה לו הפעם. אמנם, פה ושם היתה דמעה מתגלגלת בזוית עיניה של אשה צעירה, אך בדרך כלל היו הכל בכחינת „ששים אלי קרב“, ההרגשה העמומה על גודל סכנתה של יהדות פולין ליכדה וריתקה את כל העומדים להתגייס, והיא כאילו חיממה ועודדה את הלבבות, ומכיון שכך — הבר ונכין

מהר את הדרוש, לבנים די הצורך, ונעלים ושאר דברים היפים לחייל
היוצא אל המערכה, ור' ארקלי עומד על גביהם ומציידם
באמרי פיו משל אהבת המולדת והגנת האומה הפולנית כולה, כי
בשלומה לנו שלום וטובתה טובתנו וגומר.

באותו יום ששי...

— קוסטיק, קוסטיק, — פנתה מרת לובצקה אל נער החצר,
משרתה, — קח את החצוצרה וצא אל החצר והודעת על אימוני
אזעקה.

ואל אנשי ה"ליופ" הוסיפה:

— מי יודע מה ילד יום. המצב הולך ומחמיר משעה לשעה.
יש לצפות להכרזת מלחמה בכל רגע.

אחד מאישי ועד ההגנה כבש בהילותו ושאל בבתי-צחוק מעושה:
— האומנם כן? אני לא כן עמדי. סבורני כי פולין לא תיסחף
למלחמה כה מהר.

— לא תיסחף? — הצטחקה הגברת במרירות — אשרי המאמין.
נטל קוסטיק, נער החצר הצנום, את החצוצרת, זו
הצוצרת הפח שהיה משתמש בה, כרגיל, להודיע לגברתו על עבודות
בית שונות, הצמידה לפיו והודיע לחלל החצר הודעות מתודעות שונות
כפי ששמה מרת לובצקה באזנו:

— אימונים, אימוני אזעקה! כל הדלתות והחלונות יהיו
סגורים ומסוגרים! כל אור כל ייראה! כל גפש חיה בל תימצא
בחצר!

לא הספיק קוסטיק לסיים קריאתו בעד הצוצרת הפח — ועל
שמי וארשה-נראו כתמים שחורים קגים נעים, עד מהרה הבחינה העין
בכתמים ההם כי אירונים הם, ומיטיבי ראות מגו אחד לאחד —
עשרה, שנים-עשר אירונים! ולא הספיקו להגיע למספר הנכון והנה
רעש, קול נפץ מעברית, והקול הולך וחזק.

— מפציצים! — נשמעה זעקה אישם מחלון בית אחד.

ואולם רופא־השינים, מר כהן, יצא ופנה למרת לובצקה:
— מה אנו באימונינו? הביטי וראי, הללו, מכחורינו, כיצד
הם מתאמנים!

— המש לנו הם הללו? — תוהה אחד בגיל.
— ודאי משלנו, אימוני טייס כהלכה!
— ושמא... שמא לא שלנו הם? — לחזשת מרת לובצקה במין
חרדה אטומה. מטוסי פולין — דרכם ברעש, ותמיד הם מנמיכים לטוס.
— והפעם — מסביר מר כהן — לתפארת האימונים יעשו
דרכם מעלה מעלה.

— מי יתן ויאמנו דברייך — משיבה הגברת, ראש ה"ליופ",
וקולה רוטט פורתה. הוציאה שפופרת והציצה בה למרומים.
מיד נקבצו כל אנשי הועד וביקשו לראות במשקפת אף הם.
הכלי עבר מיד ליד בלי אומר ודברים. פתאום הזדעק יהודי אחד:
— צלב הקרס!

כרעם הלמה קריאה זו באזני תפשתו את השפופרת אף אני
וכינתיה אל מול הכתמים השחורים. ברוך השם, לא הבחנתי כל סימן
של צלב הקרס. ואולם יהודי אחד מאנשי ה"ליופ" העמיד על דעתו
שכל אלה האוירונים משל גרמניה הם. הוא את צלב האימים רואה
ורואה. ומיד החרו החזיקו אחריו עוד שנים, שלושה יהודים. מבטי
העינים היו מבעיתים. הידים רפו. כנטולי לשון היינו כולנו. פתאום —
המולה גדולה בחצר. מה אירע? מהרחוב שטרבאו בני אדם והם
מבשרים ואומרים, כי אוירונים גרמנים פשטו על שמי העיר והם
עושים שמות. מטילים פצצות קטלניות. כבר יש בתים גגועים, ויש
גם קרבנות אדם. ומיד — טרה, טרה, טרררה! ואולם רופא־השינים,
מר כהן, ואתו אחדים מהפטריוטים של "ליופ" בשלהם: לא יתכן
שסתם ככה יופיע אויב בשמי עיר הבירה. ואתם אוירונים רק
חמרונים מעשיים להם. חזרה כללית היא עתה בעיר כולה ויש לאמן
את התושבים בקולות נפץ. ויתכן גם שמאנגליה וצרפת הגיעה טייסת
נאה לראות אף היא במחזה ה"חזרה הכללית" של אזעקה.

ואנשי החצר היו כבר נוטים לקבל את דברי המרגיעים, אלא
שבינתיים הופיע אחד עם עתון ביד ובו כותרת כפולה שמנה:
מ — ל — ח — מ — ה! ושני נכנס ובא ובשורה בפיו: את אשר
יגורנו בא!

ושוב נשמעו קולות בפץ אדירים. חלונות הבתים הודעזעו.
זוגיות נתנפצו. אחר קול רעם של תותחים הידרדרו בחלל האויר
ואחריו — קולות משונים ודרדור מבעית של מכונות יריה. רבע
נתרוקנה החצר כולה. אולם איזה כוח מושך אותנו חזרה אל החצר.
איש אל רעהו פנה כתנועת־אלם. היורון על כל פנים ובעינים חרוך
אימים. היתה הרגשה מוזרה בלבו של כל אחד ואחד. לפתע פתאום
כאילו נשמטה הקרקע מתחתינו. השכנים השליכו יתבם על אנשי
ה„ליזפ“ — מצין יבוא עזרנו? ואחדים לא עצרו כוח ותמהו: הגם
עתה אימונים משלנו הם?

אך הגה הופיע ובא המאיור לובצקי. הקהל הקיפהו: ובכן,
אדון מאיור!?

המאיור עמד רגע כנבוך ומבקש מוצא. אחר התאושש, פתח
פיו ואמר:

— המצב רציני מאד. מלחמה לנו עם אויב קשה. מלחמה לחיים
או למות.

ואל רעיתו פנה ואמר:

— הבה ניפרד. הבי לי מברכותיך. אני — אל המערכה.
וכעבור רגעים מספר ליוז כל אנשי החצר את המאיור לובצקי,
וליד השער, כשדמדו קולות הנפץ, ברכוהו:
— צאתך לשלום, מאיור, הבא נצחון ואושר לעמנו ולצבאותינו!

ה ב ה ל ה

מעתה נכנס ה„ליזפ“ לתפקידו. שנתים ימים היו מתאמנים
בהגנה נגד התקפות מהאויר והכל הביטו על אימונים אלה כעל משחק.
כעל דאגה רחוקה, רחוקה. בכל אזעקה היתה לשכנים הרגשה של

מלוי חובה של שיגרה. כל האפלה בלילות, כל תרגיל של נפץ ושל יריות — המלאכותיות היתה מוציאה מלבו של האדם את הרגשת הרצינות שבדבר, הרגשת הפחד לימים יבואו. עתה ראו וידעו מה טעם, מה ערך היה תמיד לכל התאמנות, והכל חשו בחטא שחטאו בזלזול אימזנים.

עבר יום של קולות ובנות קולות של התנפצויות ויריות ובא הלילה, ליל שימורים. ההאפלה בחוץ ובבית היתה מוחלטת. קוסטיק, נער החצר הצנום, מקבל בדחילו ורחימו הוראות מאת מרת לובצקה, והוא שוקד על מילויין. הכל שמים עכשיו אונס כאפרכסת — מה חדשה ישמיע קוסטיק בחצוצרתו, והוא באחת — להזהר ולהזהר, כל אור, כל ייראה ובל ימצא, לא בחצר ולא בבית, וכל מי שנאנס להאיר חדר מחדרי ביתו הארה כלשהי, אל יעשה זאת בטרם יסכה היטב היטב את חלונותיו בוילאות או בניירות ובכל אשר ימצא תחת ידו, גם הידיעות על אירוני האויב, שבאו וחזרו כלעומת שבאו, יודיע קוסטיק, על סיורים של אירונים ועל אירונים ש"ניסו" להפציץ וכדומה — הכל יודע קוסטיק בחצוצרתו.

עם בוא הערב נשמעה בפעם הראשונה צפירה גדולה וממושכה, זה היה אות שסכנה גדולה מאד מרחפת. לא הספיק הפחד לתקוף את כולנו עד שתזרו והודיעו בצפירה אחרת שהסכנה חלפה. קוסטיק מסביר אחר כך בחצוצרתו, כי רבים היו אירוני האויב שרצו לפגוע בעיר, אלא שטעו במרומים ונאנסו לחזור.

משגברה החשכה הגיעו אנשים מבתיהם וירדו לחצר. הכל נשמו רוח לרנחת. מתחילה נדמו כצללים, כיצורי שחת, אחר הודלקו בידי אילו שכנים פנסים כחולים. האור הכחול הרגיע את העין ואת הלב גם יחד. התקרבו אחד לאחד והתחילו מספרים על מאורעות היוזם ומנושעים הבאות.

רופא השינים מר כהן קרב אלי, הושיט לעיני מין סרט ירק-אדום ואמר לי לענוד בו את זרועי, אות הוא כי נתפדתי ונמניתי על חברי ה"ליז"פ. מעודי לא עסקתי בצרכי

פיוואה
MASSLON

צבור, אך הפעם לא סירבתי ושמתתי לקראת ה"מינוי". "ליופ" —
 הרי זו חברה שכל גופי החיים תלויים בהם. והעבודה אשר הוטלה
 עלי לא מהקטנות היתה — לעמוד שעות מספר על גג הבית ולהסתכל
 בשמים ולהבחין באוירונים. רגע קטונתי מאד בעיני — מה אני כי
 אושיע? המחבלים הללו הראו כותם ביום אחד מה שלא העלימי על
 דעתי ימים ושנים — ואני הדל, מה כוחי כי נתחכם להם? אך מר
 כהן מעודד אותי: לא כגולם אעמוד על הגג. עלי להצטייד גם
 במכשירים שונים, כגון מחתות ומגרפות להרחיק פצצות תבערה,
 אתים ומוטות לתתור לי דרך ומוצא במקרה התפוצצות וכדומה. אמר
 ותחב לידי צנור של מכבי אש וזרזני: עלה, עלה, והשם יצליח
 דרכך — דרכנו.

עליתי על הגג, וראה פלא: רוח חדשה באה בקרבי.
 האחריות שבדבר עוררתני. שעה קלה עמדתי והסתכלתי
 בארבע רוחות השמים. לא ראיתי ולא הרגשתי דבר. בא
 שומר אחר להתליף אותי. ירדתי ואמרתי: הלילה יהיה שקט.
 אין כל סימנים של התקפת. אולם עד שנכנסתי לביתי על מנת
 להכין עצמי לשינה שוב נזכרו בי: עלי לעלות על הקומה החמישית
 ולהיריד משם תפצי. כן, שם היו מזוודותי. הגיעו ידיעות על אוירונים
 רבים המשוטטים אף בהשכה. ודאי שיתקיפו בקרוב. ושוב עליתי —
 והפעם ברוח נכאה. פגה הרגשת האחריות. עלי למלט את המזוודות
 ותו לא. הרגשה משונה. לא יכולתי להשאר באותה חצר. עברתי לחצר
 השניה, כי כך נהגו הרבים. מתוך שעמום ופחד היו עוברים מחצר
 לחצר. הניחו כי "משנה מקום משנה מזל". אולם בכל מקום היה אותו
 המצב — חשכה מטילה שעמום נורא ובני אדם אפופי פחד לבאות.
 החצר השניה שלי נתמלאה אדם רב. באו פליטים. מה נתארע
 במקומות משפנותיהם — אי אפשר היה להציל מפיהם דבר. היו
 שאמרו — נהרסו דירותיהם, ויש שתיקנו — לא נהרסו, אלא עומדים
 לההרס. אמנם גם לחצר הראשונה זרמו ובאו פליטים, אלא שהחצר
 לא נתמלאה מהם, כי בינתים יצאה רבים מבין המגויסים. לא כן —

השניה. בחצר לא היו כמעט שום מגוייטים. ונוסף לפליטים שבאו מהפרברים נתמלאו הבתים בן לילה יהודים מערי השדה. הרוח הביאתם, בעיקר הופיעו ובאו יהודים מערי הספר. הללו — מקל-נודדים היה בידם עוד מלפני ימים מספר, בעוד וארשה הבירה לא חלמה אפילו על מצב מלחמה. שם בגבולין כבר טעמו כנראה טעמה של הסכנה, ועל כן הקדימו ועזבו את בתיהם ונהרו לעיר הבירה. הם ועגלותיהם וכל אשר להם. הם הם שהביאו את הידיעה המתרידה שהגרמנים מתעתדים לעלות בקרוב על וארשה, ובכוחות אדירים יבואו, עם שבעים ושתיים דיביויות, ובלכתם לא ישאירו בעירות שריד ופליט. בשמוע זאת אנשי החצר אתוהם פלצות — שבעים ושתיים גייסות, כחול אשר על שפת הים, ואנו אנה אנתנו באים?! ואשר על כן יש להקדים רפואה למכה. מהקומות העליונות נודעקו יהודים עם צרורותיהם, הכל מתחבטים ויורדים ובאים אל הדיוטה התחתונה, קרוב יותר לשער, להמלט, להמלט. ועד מהרה נתגלו יהודים שבאו מלודו, מצ'אנסטוהוב, מלובלין, בכל חצר היו פליטים מכל קצוי המדינה שבגבולין, ועד נטות היום נתמלאו כל הבתים, כל המרתפים, כל הדרי המדרגות, כל הביאות, צרורות, צרורות, ויהודים עם נשיתם וטפם מתלבטים בין הצרורות, תוהים ומבקשים מקלט בטוח. קודם לכן ידעו שהמקלט הוא — עיר הבירה. עתה, בראותם את התכונה ואת הבהלה גם בכאן, השתאו ונבעתו עד מאד, והיו כאלה שנתנו דעתם לחזור, מיד היסום — לאן, אל מול פני המשחית?

ונתלקטו האנשים לקבוצות, קבוצות, עיר עיר ואנשיה, קבוצה, קבוצה ותחוך דיבורה, אלה ביהודית כמנהג וארשה, ואלה יחודית מעורבת גרמנית, הללו בלשון פולנית צרופה והללו בבלייל גרמנית ופולנית. ומכל הדיבורים עולה תוועה שחולל האויב בעיירות, מלאכי הבלה ממרומים ממטירים אש וגפרית, אימים וכליון, בתי עץ כלים בעשן, בתי חומה בהרסים ומכל עבר שטים באים כארבה צבאות האויב, עם רב, שבעים ושתיים דיביויות.

חצרו של ר' ארקלי הפכה והיתה לעיר מקלט. השער פתוח

לרנחה, כל חדר מלא עד אפס מקום, החצר עצמה — כמקום עצרת עם ביום מועד. מיד נחארגן שם ועד לקבלת פני הפליטים וסידורם. כל התושבים מסרו לרשותו של הועד מה שהיה בביתם, מכלי מיטת ועד כל מיני מזונות, שעת צרה היא ואין בעלים, ואין רכוש פרטי, הכל, הכל — יחדיו יחלוקו.

תוך דאגה יתירה לפליטים נוצרה אורח המימה של אהבה, אתנה וריעות. ר' ארקלי עצמו עשה מעשה רב, פתח כל אוצרותיו שבמזונות ומסרם לוועד לאמור: כזה ראו ועשו כמוני, ומתהלך הוא בחצר בחלוק השינה שלו העשוי אטלס, בא אל בין הבריות ומעניק לכל אחד מאמרותיו הנאות למען עודד את רוחם של התושבים והרפויים מעמל הדרך וממנוסת החרב. הצבא שלנו רב, כוחו אתו לקדם את פני הרעה, מהגבול ועד עיר הבירה מהלך רב, ועל כן, יהודים, אל בפחד ואל ביאוש — שבעים ושתים דיביזיות? — הבלים!

ברם כעבור רגע אראה את ר' ארקלי כשהוא מדשדש על המדרגות ונושם בכבדות.

— ומה, ר' ארקלי, גדול המעשה וקשה העבודה, הא?
— הבלים! — הוא פוטר. יעמוד ויציק בעד החלון אל ההמון ההומה שבחצר ועל עיניו דוק של ערפל ויגון קודר יעטה פניו. כנראה שרק בדברים הוא בא אל הפליטים, למען חזקם ונחמם, ואולם בקרב נפשו תגדל המבוכה.

כפליט למחצה אראה את עצמי אף אני, אמנם לא רחוק מחצרו של ר' ארקלי בית דירה לי, ברם אין אמונתי חזקה באותו בית ובמגיניו. לבי אומר לי שכבוא השואה לא יחזיקו שם מעמד, ולא הוד פעולותיה של מרת לזבצקה ולא זריונותם ובינתם של אנשי ה"ליופ" על התכונה הרבה ועל חצוצרתו של קוסטיק לא ימצא ישע ומחסה בעת צרה. אותן ידיעות שמסרו הפליטים לא תתנינה לי מנות, ודאי שהרבה מן הגוזמה בדבריהם. הגרמנים לא יצעדו צעוד לעבר וארשה עם שבעים ושתים דיביזיות, אולם העובדה שהגרמני עבר את הגבול

והוא מתפרץ אל תוך המדינה — דבר זה בלבד דיו להקפיד את דמי.
ובאה ההודעה הרשמית והוסיפה על המבוכה — האויב חדר לפני
הארץ. פנים הארץ — מה פירושו? ומתיכן, מאיזה צד הוא חודר ובא?
ובינתים האוירונים אורחים קבועים הם. כשלושים אוירונים עוברים
מפעם לפעם על פני החצר. ידו של הצר ממרום כבר ניחתה בנו, ומה
יביא שוב הלילה, ומחר מה יהיה? ושוב אני נועץ עיני במזודותי
שטלטלתי ממהומה ההמישית — מזודות עלובות, להיכן תטולטלנה
מחר? —

מ ז ו ן

ביום הראשון לפרוץ המלחמה היה המצב כוארשה דומה לזה
שבשנת 1916. במשך שעות מספר היתה העיר כמהפכת סדום.
אנדרלמוסיה כזו, או יותר נכון — ד'כ'א'ו'ן כזה יכול להיות רק
כתוצאה של מלחמה הנמשכת לכל הפחות שנתים. הסיבה לבהלה
פשוטה מאד. הכרות המלחמה באה לפתע פתאום, כרעם איום, ובעיקר
השפיעו השפעה עצומה כוחות ההרס האדירים שבאו מהאוויר וגרמו
לרפיון ידים עד אין שיעור. החיים הצבוריים כאילו שותקו בן שעה
אחת. הופעה מענינת, שלא היתה כדוגמתה במלחמה אחרת — בולמוס
אחז את התושבים להצטייד ברפואות, ליד כל בית מרקחת
בראו המונים צובאים ודורשים חמרי רפואה אלה לעזרה ראשונה —
ולשוא. אולו חמרי הרפואה לגמרי. השלטונות הסבירו לקהל, כי כל
המלאי שהיה בבתי המרקחת נמסר לצבא. תהו הרבים: והאזרחים
מה יהא עליהם? אחר נתגלה הדבר. מרובים היו התכמים שראו את
הנוולד והקדימו והצטיידו בכל אשר השיגו בבית המרקחת, בעיקר
היטיבו לעשות זאת משפחותיהם של אנשי הצבא. וכמקרה הזה קרה
גם לתמרי המזון ושאר מצרכי בית ממדרגה ראשונה. עוד ביום
חמישי, 31 באבגוסט, היו חלונות הראנה מלאים ומרהיבים עיני
העוברים והשבים בכל הטוב שנתפרכו בהם רוב החנויות, דהיינו —
מאכל ומשקה, לכוש ונעל וכדומה. ולמחרת, בבוקר יום 1 בספטמבר,
נעלם הכל כביד קסמים. מיד פשטו המונים וצרו על החנויות, והצעקות

עלו עד לב השמים. רגע נדמה היה שכל אותם ההמונים רעבים ללחם זה ימים רבים ועתה באו עד משבר. ואם לא ישיגו את מבוקשם יגועו באין מושיע. ואכן היה יסוד לפחד מפני קאטאסטרופה. מי יודע מה צפוי לעיר בכל שעה ובכל רגע. יש סכנת הרס למפעלי החשמל והגאז והמים, הדרכים ישתבשו והעיר תהא סוגרת ומסוגרת. מערי השדה לא יובא כל דבר אוכל. נכון. אולם היכן כל הסחורות המריבות שהחנויות היו מלאות אותן ביום אתמול? ושוב אותו ענין ביש. חכמים נזדרזו וחטפו מכל הבא לידם, והחנונים עצמם, הם וקרוביהם ומיודעיהם, הריקו את המדפים בעוד מועד.

אחוז בוקר ישבתי ליד הלוני ותרתי אחרי קרני השמש, שמש פולין מזהבת, שגלשו מפנית גג והציתו את זגוגיות החלונות במין אש צוננת חיוורת. אמרתי, הנה יתנפצו זיקוקי החמה ויחיו את החצר וכל אשר בה. ברם החלונות פנו עורף לאור הבוקר. פסות הנייר, שהיו צמודות בשתי ובערב ובכל מיני צורות אחרות אל הזגוגיות, כאילו טרדו את החמה — אין צורך בך... ואף עציצי הפרחים שבקרנות הגזוזטראות, שעוד אתמול הפיצו ריחם הטוב על כל אשר מסביב, עתה פג ריחם וסר חינם, אין הלב פנוי להתענג על מראיהם... והחצר כולה ריקה מאדם. כי הנה עם הנץ החמה יצאו התושבים כולם, כעשיר כרש, לתור אחרי ככר לחם, אחרי ליטרה בשר, מעט סוכר ושאר מיני מזונות. שעות רבות יש לבזבז כדי להשיג משהו. וסוף סוף נראו בני אדם כשהם חוזרים עם „שלל“ מעט. בעלי בתים אמידים יחד עם דיירים חלכאים נשאו תחת בית שחיים ככר לחם שזה עתה רדדו מהתנור. בעלת בית ועוזרתה שמחו יחד על המציאה. מעולם לא ראיתי בוארשה יחס כזה בין גברות ל„שפחות“. טושטשו הגבולות. ממש אידיליה של לעתיד לבוא. נתתי עין במה שבידם — לחם שיפון, מאכל אפרים ודלת העם, נותן ריח, הוא עתה יקר המציאות. עוד אתמול לא נראה כל לחם שחור בשום חנות „הגונה“ חלות סולת ולחמניות מעשי אופים להתפאר היו מקשטות את חלונות הראנה. עתה הן בגדר של חלום.

חזרה ובאה גם מרת לובצקה כשהיא נושאת יחד עם עוזרתה
הבית שלה סלסלה מלאה „כל טובי“ וזו הבחורה הרבה והחזירת
„מעיוזה“ לדבר בפני גברתה ככל העולה על רוחה, אף מתפארת היא
שזכות אדוניה סייעתן להשיג משהו, והגברת הוסיפה — ממש כמי
שזכה בגורל.

ואז נזכרתי שבביתי אני אין פרוסת לחם, ולצאת עתה לרחוב
ולבקש מקום בתור — מאוחר, מאוחר, עמדתי רגע ליד הסלסלה שריח
לחם חם נדף לאפי וגירה מאד את האבונני, ופניתי לזערה העוזרת
ואמרתי:

— שמה תואיל הגברת לכבדני במשהו?

— לא, אציל — השיבה בעז. היום איש איש לנפשו ידאג.

התבצלתי לפני העוזרת, שהרי הצדק אתה, קבלתי עלי את

הדין ונפטרתני מהן בברכה.

אולם מרת לובצקה פייסה אותי:

— אנא, טול חצי ככר לחם, עתים שכאלו, סכנה אחת לכולנו,

החשבונות למה?

שלמה את הכפר ופרסה לי בידה החצי.

נרגש מאד הודיתי לה במגוד ראש, פרשתי לקרן זווית וישבתי

לסעוד את לבי, אותה פרוסה שבודאי היתה מספקת לי, בזמנים

כתקונם, כדי כמה סעודות, עתה נראתה לי כל כך קטנה ודלה, והייתי

בטוח שאין בה כדי שובע, השתעשעתי בלחם כהשתעשע ילד

בצעצוע יקר.

ביום השלישי לפרוץ המלחמה מנתה כבר וארשה כשלושים

הרעשות מהאוויר, בחצר נתגבכו ידיעות על גבי ידיעות, אלה שדרפם

לשוטט ברחובות אף בשעת סכנה באו וסיפרו בפרטרוט על תוצאות

ההרעשות בפניות שונות שבעיר, סיפרו שבפרבר אוהוטה נחרב בית

הרושת פלוגי אלמוני פרבר וזליה אחוזו אש להבות, פראגה מלאה

מחנות צבא וסוגים, בלילה הודיעו באורח רשמי על נסיגתם של חלקי

צבא באיוורים שונים. הכל תהו והשתאו על „קפיצת הדרך“ של הצבא. מקאטוביץ חזרו לציאנסטוחוב. ומציאנסטוחוב לסביבות לודז'. היו תמימים שאמרו — טעות הדפוס בכאן. שהרי לא יתכן שמחנות צבא מסודרים וממוכנים ימהרו כל כך להסוג. היכן פירותיה של ההליאה הגדולה שבהחלהבות כה גדולה ניתנה על ידי העם כולו? וגדודי הצבא הרבים על תחמשתם היפה היכן הם, והאין יש תותחים, טאנקים, אוירונים שיראו כוחם בקרב? כהנה וכהנה הקשו האזרחים, ואולם רעיתו של המאור, מרת לובצקה, השיבה בטוב טעם כי לאומה הפולנית יש מצביא גדול, המרשל המכובד והנאדר בגבורה, ועליו יש לסמוך. אותה נסיגה שהממשלה אינה נרתעת להודיע עליה — ודאי צורך השעה היא, ומטעמים אסטרטגיים היא נעשית, ואין להרהר אחרי מעשי המטה הצבאי ולא כלום... והפאטריוט שלי, ר' ארקלי, הסביר את הענין משלנו: גורלה של פולין בכל מלחמותיה נחתך תמיד על יד הויכסל, הויכסל שלנו... שפן דברי ימיה של פולין היכן נכתבו בעיקר, אם לא על יד הויכסל. שם נסים נעשו לנו. כך היה וכך יהיה... ועד שמצאנו פתרון־מה לחידה הגדולה והמכאיבה הגיעו אלינו מהחוצן הדי הבהלה שהלכה וגברה מרגע לרגע. הרחובות כולם היו מלאים המונים של תיילים ואזרחים. מי ברכב ומי בדגל, שמגמת פניהם קדימה, קדימה, לאמור — אל מזרתה של העיר, אל מעבר לויכסל. אמרתי בלבי — הזוהי נסיגה מסודרת של צבא? לא. זו היתה מנוסת אדם ובהמה גם יחד. כי הנה גם הוסיים הרבים שהיו עם האנשים מערבולת אחת, אף הם היו כמשתוללים במנוסתם.

ופתאום — רעם אדיר של תותחים. לבותינו היו כאבנים. איש אל רעהו הכים בחרדה מבלי להוציא תגה. אחר נדמו הקולות. נשמנו קצת לרנחה. ושוב נשנו הקולות, אלא שתליפות היו ההדים, מאלה צלולים ומאלה עמומים. הכל הבינו שאין כאן ענין של תותחי הגנה נגד אוירונים. והחלו הויכוחים, אם ש לנו הם המאדירים בקול, כי קולו של היטלר נשמע מתוך לוע התותחים הכבדים והקול העמום הוא